

Az ország nyomora. — Gyólai Körtvélyest Dóczi Jánosnak eladja. — Az apácák újabb lámadása Mágocs ellen. — Viszályuk Porkolábbal. — Ennek újabb szerzeményei. — Dózsa a pórnépet táborába gyűjti. — A paraszt háború iszonyatosságai. — Vidékünk, Csáki püspök és Telegdi kincstartó gyászos sorsuk. — A lakolás. — A köz erkölcsök nem javulnak. — Pestyéni G. panasza a vásárhelyi földesurak ellen, Perényi nádor vizsgálatot rendel ez ügyben. — Losonczi Zs. özv. Szakoliné és Hagymási. — Losonczi László szerencséje. — Mőré László Rét-Kopáncson erőszakoskodik. — Komlósi Fer. intézkedése Fecskésről és Földvárról. — Mágocsi Gáspárt Brandenburgi Gy. gyulai várnagyává teszi. — Földesuraink garázdálkodásai. — Országos sikkasztások. — A nemesség és a délvidék megrontása. — A harczképesség csökkenése. — A török előnyomulása. — Mohács.

Ulászló királynak bőkezűnek kellett lennie, hogy ilyen eljárásával legalább némelyeknél enyhítse azt a rossz benyomást, sőt megvetést, melyet az ő példátlanul gyáva és tehetetlen uralkodása országszerte szült, mely tudvalevőképen a rákosi hongyulás abbeli végzésében |1505. nyilatkozott, hogy t. i. a nemzet többé idegent nem ültet trónjára. Alatta a nép nyomora az urak rakonczátlankodásai következtében is mindinkább növekedett, melyet az ország különböző részeiben ismételve föllépett pestis méginkább fokozott. Az inség pedig nemcsak a szegény jobbágyok soraiban dult, hanem a birtokos nemesség egy részénél is uralkodó volt. Erre látszik mutatni

Gyólai László tette is, ki határunk déli vidékén fekvő birtokát Dóczi Jánosnak, a Dóczi Imre fiának, ez időtájon adta el, úgy hogy a birtok árát már előbb felkölcsonözte, sőt el is költötte. Az ily módon eladott birtokok közt ott volt a mi Körtvélyesünk is, s rajta kívül még Szer, Dóc, Máma, Thés, Tőke, Bökény, Szelevény és Ellés-monostor, mint a mely helyeken Gyólainak szintén részbirtokai voltak. Gyólai az adás-vételi szerződés elkészítése végett a pozsonyi káptalan előtt jelent meg személyesen s | 1511 szept. 4. hugával, Magdolnával, és testvéreivel szemben minden felelősséget magára vállalva ott nyilatkoztatta ki, hogy föntebbi ősi birtokait s azok minden tartozékát 1050 magyar frtéért örök áron eladja Dóczinak s ennek nevére iratja.¹ Az akkori körülmények közt, mikor e vidék földesurai, különösen a Dócziak és Jaksicsok egymás jószágaira rontottak s ott a jobbágyokon kegyetlenkedtek és azokat sarczolták, Gyólai alkalmasint helyesen cselekedett, hogy az ily garázda nemesek szomszédságától szabadult. Ily erőszakoskodástól azonban az egyházi rend tagjai sem tártották távol magokat. Így a csanádi káptalan panaszolja Szentgyörgyi és Bazini Gróf Péter országbiró | 1507 előtt, hogy a nyúl-szigeti apácza donát-tornyai és királysági gazdatisztje a káptalan falujára, Mágocsra, felfegyverzett jobbágyok kíséretében ismételen rárontott, több ottani lakost kegyetlenül megvert, megsarczolt és fogva elhurczolt — azok minden hibája nélkül, — miért is az országbiró az apáczákat, kik közül több lakott

¹ Az eladási nyilatkozat a káptalan bizonyítványában, a pozsonyi kápt. ltárában, Prot. III. i. c. Prot. Budense fol. 415.

Donát-tornyán, személyök szerint és azok tiszteit; a kir. személyes jelenlétű bíróság elé idézte.¹ Általában úgy látszik, hogy a jámbor nénéket a vagyon szerzési buzgalom erősebben megszállotta: de a hasonló buzgalomtól vezérlett Porkoláb Mártonban emberökre találtak, mert ez terjeszkedésöknek hatályosan ellenszegült, sőt még az apáczák birtokait igazoló iratokat is hatalmába tudta keríteni, minek következtében aztán a szomszédos uradalmak, ezek közt a mágocsi, határai is elmosódtak és összezavarodtak. E miatt aztán Porkolábbal is czivódás és pör keletkezett, úgy, hogy előbbiek panaszára Ulászló király Csanád és Békés megyékhez rendeletet küldött az | 1509 igaz határok megállapítása végett,² mire azoknak annyival inkább szükségök volt, mert Porkoláb is teljes erővel működött itteni birtokai növelésén s néhány év mulva a Hügyeiek- | 1513—1514 től is összesen 276 arany forinton megvásárolta azok mágocsi birtokait, melyekre, úgyszintén az ujonan megszerzett Algyőre, Dóczra, Fábián-Sebestyénre és még két baranyai falura Porkoláb sietett királyi adomány levelet is szerezni, | 1515 melynek alapján a budai káptalan a beig- | 1516 tatást teljesítette.³

Végre a parasztság szenvedéseinek mértéke is betelt s ütött a boszúállás órája, melynek iszonyatossága minden képzeletet felülmúlt. A pápa keresztes háborút hirdetett Magyarországon a török ellen s a király Bakócz érsek tanácsára az alacsony származású Dózsa Györgyöt bizta meg, hogy a

¹ Orsz. lt. dl. 21784 (Borovszky úr szívesességéből.)

² Orsz. lt. dl. 21898. (Borovszky úr szíves közlése.)

³ Gr. Keglevics ltr. Nemz. muz. fol. lat. 2255. (Borovszky úr szíves közlése.)

paraszságot táborába gyűjtse. Dózsa pedig fegyverét a nemesség és papság ellen fordította. Boszúja különösen nagy volt a Csanád megyei birtokosságra, mert, nem említve a Dócziak, a nyúl-szigeti apácák és a Jaksicsok elsorolt erőszakosságait, közülök való volt a csanádi püspök, Csáki Miklós, ki feslett élete s egy nőn elkövetett erőszaktétele miatt. külömben is gyűlöletes volt a fölkelők előtt¹ s a mit különösen felrótta, nem fizette ki Dózsának a király által megígért kettős zsoldot sem. Telegdi István, a másik itteni nagybirtokos, kir. kincstárnok pedig azért esett különös gyűlölségbe, mert előzetesen, a király tanácsában, hevesen ellenezte Dózsa vezérségét és a parasztság fegyverre szólítását. Ez most mindenfelől özönlött Dózsa vezér zászlói alá, annyival inkább, mert erre a maga sorsával elégedetlen alpapság is, a nemesek elleni gyűlölet szításával buzdította s a felkelőket a pápa bűnbocsánatával hitegette. A kitörés Pesten kezdődött, de annak lángja Bihar, Békés, Zaránd, Arad, Csanád és Temes nemességét is csakhamar elnyelte, úgy hogy „Tiszán túl a Maros folyótól Váradig és Debreczenig csaknem minden nemest kiirtott“.² Az új keresztes vitézek ugyanis a helyett, hogy a török ellen indultak volna, megöstromolták a nemesi és földesuri lakokat, a városokat kifosztották és felégették, gazdáikat s ezek híveit pedig leöldösték. „A szűz leányokat elrabolták, a gyermekeket szülőik karjai közül kiragadták, a templomokat kifosztották, gyilkossággal és gyujtogatással,

¹ Tubero, Commentarii §. 5. Schwandtner kiadása, Scriptorum, II. 335.

² A Pest vidéki vármegyék egykorú levele Haan Lajosnál, Békésvm. Hajd. I. 23. és Fraknóinál, Századok 1872. 444.

jaj szóval, holt testekkel és vérrel keverték be mindent.“¹ A pór csőcselék két seregre szakadva egy-egy pap vezetése alatt vonult le a Körös-Maros közére, melynek nagyszámú és gazdag nemessége, sűrű népessége a vér és zsákmány után áhítózó vitézekre különös vonzást gyakorolt. Szegedet erős sánczai és polgárainak vitézsége megmentették az enyészettől. Nagylak, melyhez a mi Csomorkányunk is tartozott, Csanád, Arad s a körülünk fekvő vidék azonban, beleértve határunkat is, pusztulásra jutottak s nemesi lakosságuk, amennyiben el nem futott, kiirtatott, annyira, hogy Csanád egykori virágzását sohasem érhetette többé el. Különösen borzasztó módon vesztették el Csáki püspököt és Telegdi kincstartót. Amazt főpapi ruhájába felöltöztetve Dózsa maga elé állíttatta, lepirongatta, majd leszaggatta süvegéről a drága köveket, aztán a püspök személyét átengedte hadának, biztatva ezt, hogy töltsé rajta dühét, végül pedig altestén keresztül karóba húzatta. A kincstartót pedig nemzőrészeinél fogva köttette fel egy igen magas akasztófára, hogy a nyil- és puskalövők cél táblája legyen, s ott adja ki lelkét az emberiségből kivetkőzött vezér szeme láttára.² Ravaszdi Pétert, korábban Békésmegye országos követét, most vármegyénk alispánját, a nálunk birtokos Jaksics Pétert, Dóczi Györgyöt, Orosz Andrást, Zólyomi Miklóst, és sok másokat szintén utólérté gyászos sorsuk. Sok templom és falu elpusztult akkor vidékünkön is, úgy hogy soha többé helyre nem állott, mert a vértől ittasult tömeg-

¹ Bornemissza János beszéde a király tanácsában, Istvánffynál, Historia regni Hung. Bécs 1785. kiad. 43. l.

² Cuspinianus naplója Bél-nél, Apparatus 281.

nek különös kedve telt az egyházak kifosztásában, a szentségek meggyalázásában, az ereklyék szétszórásában s a városok és falvak fölpörzsolésében. A négy hónapig tartó dühöngés ország-szerte mintegy 70 ezer ember életébe került, kik között körülbelül 50 ezer nemes volt.

Tudjuk, hogy a lázadásnak az Erdélyből érkező Szapolyai János vajda vetett véget, ki végre Temesvár alatt tönkre verte a gyülevész hadat

15. sz. Dózsa György kivégeztetése.¹

s Dózst és a kézre került keresztes vitézeket gonoszágaikért irtózatosan lakoltatta. Aztán következett a nemes nemzet bosszúállása, mely nem kevésbé szörnyű volt, mikor kimondotta, hogy a jobbágy költözködési szabadságát örökre eltöröli, s eddigi terheit, tizedjét, adóját, robotját tetemesen megsúlyosítja stb. s azt jóformán rabszolgai sorsra kárhoztatja.

A kiállott szenvedések általában mit sem

¹ A Hungarisch-Türkische Kronik után.

javítottak a föld urainak és népünk erkölcsén. Dóczi Péter és Ferencz¹, Ravazdi János és Péter özvegye, Jaksics Márk, Telegdi Miklós, Mágocsi Porkoláb Márton épen csak úgy úzték a birtok háborításokat, s a más jobbágyain való erőszakosságokat, mint azelőtt szokásban volt. Az elzüllött s egy részben földönfutóvá lett jobbágyság pedig szintén rabolt és gyilkolt, úgy hogy 1518 az elszaporodott gonosztevőktől sem a nemes, sem az otthon maradt jobbágy nem érezhette magát biztonságban². A vármegye, melyen a nemességé volt a befolyás, ritkán fejtett ki annyi erélyt, mint Jaksics Márk esetében, kit a nyúl-szigeti apácák két jobbágyának áttelepítéséért ez időtájt 200 frtra birságotl.

Vásárhelyi földesuraink szintén nem érték be a magokéval. Ez időben Szent-Királyon Martonosi Pestyéni Gergely volt a földesúr, ki 1505-ben Csongrád megye országgyűlési követe, később országbiró volt. Ez az akkori vásárhelyi földesurak, Losonczi Zsigmond és Erzsébet asszony, özv. Szakóli Andrásné, ellen a Jakab-napra határozott nádori ítélőszék előtt ügyvéde, Ikladi Bársony Boldizsár által azt a panaszt emeltette, hogy Erzsébet asszony és Hencz Máté, Losonczi Zsigmondnak Vásárhely városi rész birtokába rendelt és ott lakó gazdatisztje, Hagymási Miklós ösztönzésére, június közepén egy rakás jobbágy embert, kik közül 12-nek nevét is írva hagy- 1516 ták, felfegyverezve a panasztevőnek Szent-király falujában levő házára és nemesi udvartelkére

¹ Ennek birtok foglalásai (Zádorlaka, Szöllős, Deszk) ellen a Dienesfi testvérek is tiltakoznak. Pozs. kápt. lt. Prot. Budense (III) 362

² Corp. jur. Hung. 1518:35.

hatalmasul ráküldöttek s onnét Pestyénitől és ott lakó jobbágyaitól több mint 32 drb marhát és egy jobbágyot, utóbbit bilincsekben, Vásárhelyre elhajtottak, a mint ezt a csanádi káptalan által már előzetesen megejtett vizsgálat is igazolta. E vádra nézve Peléni Mihály, Losonczy Zsigmond képében, és Csaba Gergely, Erzsébet asszony nevében, azt az ellenvetést tették, hogy a panaszosnak a kitett időben Szent-királyon nem is volt nemesi háza és udvartelke, sőt olyan most sincs, minek okáért a terhökre írt cselekményt el sem követhették, a minthogy abban teljesen ártatlanok s ennek bizonyosságára kívánják, hogy a Szent-király falu körül lakó szomszéd birtokosok és Csanádmegye nemesei rendes vizsgálat során hallgattassanak ki. Perényi Imre nádor tehát, ki előtt a tárgyalás folyt, elrendeli a vizsgálatot, s e végből utasítja a csanádi káptalant, hogy a maga részéről a helyszínére megbizottat ő is küldjön, a ki mellé még „Füldeákról Nemes Antalt, vagy ugyan onnét egy másik Antalt, vagy Tiván Gergelyt, vagy Bakos Miklóst, vagy a nev. Füldeákról Liktör Györgyöt, vagy Besenyőről Bakó Lőrinczet, vagy ugyan onnét Vég Istvánt, mint királyi embereket rendeli ki, hogy a legközelebbi decz. 13-án Szent-Királyra menjenek át, az alispán és szolgabíró által, 16 márka büntetés mellett, gyűjtsék össze oda a vármegyei szomszéd birtokosokat s a perbeli ellenfeleket, vagy ügyvédeiket, s tartsanak ez alkalommal ott vizsgálatot, hallgassák ki egyenként a szomszéd nemeseket s ezek a király iránt tartozó hűséggel a szent fészület érintése mellett, részre hajlás és tartózkodás nélkül — de a peres felek jelenlétének kizárásával — az igazsághoz híven tegyenek tanubizonyágot a felől, hogy Erzsébet asszony

és a Losonczi tisztje a mondott időben valóban elkövették-e a panaszosnak szent-királyi nemesi telkén a fentebbi hatalmaskodást? Vásárhelyen tartják-e még az ökröket és a foglyúl vitt jobbágyot? vagy, más oldalról, igaz-e az, hogy Pestyéninek Szent-királyon a kérdéses időben nem volt, sőt most sincs nemesi háza és udvartelke? Végül pedig a megejtett vizsgálatról körülményesen értesítsék Perényi nádort.¹

Mi lett a vizsgálat eredménye? — arról írás nem maradt ránk. Minekutána a durva sérelem elkövetését már az első ízben megtartott káptalani nyomozás igazolta, s miután a vádlottak az ellen most sem védekeztek egyébbel, mint-hogy Gergely urnak az időben Szent-Királyon nem volt nemesi telke: csaknem bizonyosra vehetjük, hogy az erőszakoskodást a vásárhelyi urak csakugyan elkövették, a mi annál súlyosabb beszámítás alá esik, mert ők magas állásoknál fogva a jog- és igazság őreiül voltak rendelve. Losonczi Zsigmond, mint afféle előkelő zászlós úr, a Nagyságosok közt állott, Szakoli András pedig szörényi bán volt, 1509-ben ugyan már nem élt, de özvegye férje állásának tisztességét tartozott megővni. Egyébként Hagymásival, a felbujtóval együtt, mind hárman vő társak voltak, mert valamennyien a Dóczi Péter családjából házasodtak s ezen a réven lettek városunk földesurai, hol a nem rég emelt Dóczi-kastélyban, hihetően együtt laktak.

Losonczi Zs. egyébiránt második férje volt Dóczi Judit asszonynak. Ennek első ura, Csulai Mór György, hunyadmegyei birtokos családból

¹ A nádor levele 1516. szept. 2-ről Budáról, Orsz. lt. dlt. 22823.

eredt nemes volt, ki mint belgrádi bán vett részt az 1505-iki rákosmezei országgyűlésen. Halálakor, a mi már 1514. előtt megtörtént, több gyermeket hagyott hátra Judit asszonytól, ezek közt Lászlót, a ki ifjú korában a király udvarában szolgált,¹ majd a pór lázadás ellen harczolt Bornemisza János budai várkapitány alatt², csakhamar a király pohárnokjává tette, s általában annyira kegyébe vette, hogy mikor Újlaki Lőrincz herczeg meghalt, ennek jószágait és fiatal | 1524 özvegyét, Bakos Magdolnát, kapta, előbbieket azonban az ország pecsétje hamisításával, mi miatt haza-szerte nagy lárma és villongás keletkezett, annyival inkább, mert a Lőrincz és Szapolyai atyjaiak előzőleg oly kölcsönös egyességre léptek, hogy a túlélő örökölje az elhált javait.³ E villongásnak azonban Ulászló király már nem érte végét, mert a rá következett évben egy nyugodalmasabb világba költözött. Őt kö- | 1516 vette nem sokára Losoncz Zsigmond is, mert pár év mulva a vásárhelyi gazdatiszt, Hencz Máté, már új urának, Móré Lászlónak, utasításából erőszakoskodik. Ez ellen, ugyanis, ez időben ép' olyan hatalmaskodási panaszt emeltek, mint a minőt mostoha atyja és anyai rokonsága ellen a fentebbiekben elbeszélünk. Ugyanis Rétkopáncsi Nemes Illés neje — Katalin — Báthori István nádor előtt a Jakab-napi törvényszéken azzal vádolta | 1519

¹ Ez alócei országgyűlés idején — 1495 — az udvarnál volt, mert az orsz. kincstárnok neki is posztót adat, hogy ruhát varrathasson. (Az orsz. számadások. Engelnél I. 127—128.).

² Nagy Iván, i. m. VII. 560.

³ Thurnschwamb krónikája Engelnél, Gesch. d. Ung. Reichs. 1797 I. 196., Podhraczký, Két magy. krón. 15., Szádeczky, Szerémi Gy. élete és emlékirata 1892. 48.

László urat, hogy a maga csomai várnagyát, Hencz Mátét, nagyobb számú felfegyverzett cselédséggel és jobbágysággal Nemes Illésnek rétkopáncsi háza és udvartelke ellen küldötte, kik is ott a ház és udvartelek kerítését és azok egyéb oltalmát kivagdalták és széthányták, s minek utána a ház urát otthon nem találták, annak egynémely ott talált ingóságait, ezeken kívül a panaszos nőnek leveleit s a kérdéses részbirtok tulajdonjogát illető irományait magokhoz ragadták, majd kün a réten, a maga tulajdon birtokán, a kaszásokkal együtt levő Illést megtalálván elfogták, s kezeit hátra kötözve lovas emberrel Vásárhely városába hajtották, itt szigorú fogságba vetették s mindekkorig ott tartják. — László úr a nádori törvényszéken nem jelent meg, hanem Báthori rendeletére a nyitrai káptalan előtt, a rákövetkezett év elején várnagyával, Mátéval, együtt olyatén esküt tett, hogy a terhökre rótt cselekményben semmi részök sem volt s abban mindketten teljesen ártatlanok.¹ Minő értéket kell tulajdonítanunk ez eskünek, nem tudjuk. Az nyilvánvaló, hogy Móre később is garázdságairól, sőt országos rablásairól ismertette meg magát.² Az eskütétel azonban arra nézve elég nyomós volt, hogy a szegény Rétkopáncsi házas pár szenvedett sérelmeiért semmi elégtételt sem kapjon.

Ez alatt határunk észak-keleti részét Orosházi Komlósy Ferencz, a kir. főtörvényszék jegyzője,³

¹ A nyitrai káptalan bizonyítványa az eskütételről 1520. jan. 15-ről, Orsz. lt. dl. 23322.

² Veráncsics munkái, Magy. tört. eml. II. 40., Szalay Magy. orsz. tört. IV. 139.

³ Knauznál, Bud. kápt. registái. 41. l. (egy 1506-ki oklevélben).

e vidék ismert nagy birtokú földesura, szerezte meg, ki azonban fiú gyermek nélkül készült sírjába szállani. Ferencz úr tehát II. Lajos királytól engedélyt és adománylevelet eszközölt ki, hogy javai halála esetére leányaira, Erzsébetre, Borbálára és Annára, s ezek maradékaira szálljanak. A birtoktesthez az egész Orosházán és Komlós egy részén kívül Monyorós-egyház (azonos Monyorós-Fecskéssel), Földvár-téleke (Földvár, vagy annak egy része), Füldeák és több más, Békés, Csanád és Hunyad megyei falvak és puszták tartoztak. Kutas és Mágocs fele része, mint azt 1506-nál láttuk, Pető János országbíró és testvére György kezére jutottak. — Szerrel, Szent-Györggyel és a többi Szeri Pósa-fiókásokkal egyetemben, kik is ezeknek folytonos, bár nem háborítatlan, élvezetében voltak. Ezt onnét tudjuk, hogy az országbíró, mikor ez uradalmakba magát, nem tudni, hányadszor, beigtattatta, ez ellen Mágocsi Porkoláb Márton felesége, a nemes Erzsébet asszony, tiltakozott. Ennek következtében Erzsébet a király személyes jelenlétű törvénytörésére idéztetett, de azon meg nem jelent, miért is ott elmarasztaltatott.¹ Márton úr ez idő- | 1520 máj.

¹ II. Lajos kir. levele Budáról, a fentebbi időről Pestynél, Krassóm. tört. IV. 4. — Az asszony férjét ez oklevél Martinus Porkolab de Naghwagh-nak írja. Nagy-Ivánból (i. m. VII. 238) tudjuk, hogy e név teljesen Martinus Porkolab de Nagy-Váth-et Mágocsnak hangzott. Utóbbi helységet N. I. Baranyába teszi. De, hogy ebben a kitérő tudós megtévedt s az alatt a mi Mágocsunk értendő: bizonyos a fentebbi levélből, mely Mágocsot és Kutast megnevezetten Csanád megyei birtokoknak írja. Ezzel az épen Nagy Ivántól felhozott másik adat, mely szerint Verancsics 1558-ban csudálkozását fejezi ki Mágocsi Gáspár előtt, hogy le akar mondani a gyulai várkapitányságról s ekkép' oda hagyni szülőföld-

tájon vette fel a Porkoláb (Burggraf) nevet is, még pedig onnét, hogy e tájon őt Brandenburgi György örgróf, kire az egykori Hunyadi-uradal-

16. sz. Brandenburgi György.¹

jét, teljesen egybevág: mert a mi Mágocsunk volt az, mely Gyulával együtt ugyan azon egy vármegye (t. i. Békés) kötelékéhez tartozott, mit a baranyai Mágocsról nem lehet állítani.

¹ Fraknói, Bakócz Tamás című könyvéből.

mak s ezek közt Gyula vára is Korvin János özvegyének kezével együtt jutottak,¹ a gyulai várnagyságra alkalmazta, s minthogy az örgrófnak legközelebbi környezete is német volt, őt hivatala után Porkolábnak szólították. Különben az örgróf dolgai, habár ő a fiatal király gondnoka is volt, nem valami épületesen folytak: a békésmegyei gazdálkodás is, melyet az eladósodott Gyulai Gál ispán vezetett, igen rossz volt,² s ilyen példák után nem csuda, hogy ha Márton ur sem maradt a törvényes határok között. Legalább a csanádi káptalan panaszkodik, hogy Mágocsi az ő hat jobbágyát visszatartja.³ Láttuk, hogy Szent- | 1516 királyon, Rét-kopáncson hasonló kihágások fordáltak elő. A kapzsi Dóczi János, ki a szomszéd Szegen lakott, erőszakosan fosztogatta a szomszéd donát-tornyai idegen jobbágyokat. De maga a csanádi káptalan sem igen volt jobb a többi földes uraságnál, mert ennek kopáncsi jobbágyai | 1523 meg egy csomorkányi jobágyot vertek meg, úgy, hogy Jaksics Márk e miatt pert indított a kanonok urak ellen.⁴ A királyi kincstárnokok a hűtlen kezelés gyanujába keveredtek, úgy hogy ellenök az országgyűlés vizsgálatot rendelt: | 1523 el. Ennek azonban nem sok eredménye lett, mert pár év múlva újabb végzést kellett hozni az ország jövedelmeinek elsikkasztói ellen,⁵ s ezt azok az urak hozták, kik a kirótt rend-

¹ Anspachi levelek s ezek közt Ulászló kir. 1510-diki adománylevele Br. Gy. javára a gyulai uradalomról, kivonatban a Békésm. muz. ltárában, 278 sz. a.

² U. o.

³ Borovszky, i. m. I. 154.

⁴ U. o. II. 435.

⁵ Corp. jur. 1526: 6.

kívüli adókat magok sem fizették.¹ Maga a királyi helytartó, Báthori István nádor, a csanádi püspök javait dúlatta. Az alvidéki nemesség, melyre a honvédelem nézett, javaiból és jogaiból ki volt forgatva, úgy hogy az országgyűlés az elpusztult helyekkel rendelte őket kárpótoltatni.² | 1525 A pusztaság pedig megdőbbentő arányban terjedt az országban. Mert a haza legfőbb erőssége délen, Nándor-Fehérvár, a magyar vezérek könnyelműsége vagy árulása, miatt elveszett.³ | 1521 Általában a magyarság katonai erénye és harczi képessége Mátyás után nagyon megcsökkent, s csak természetes volt, hogy nyílt mezőn alig volt már képes ellenállani az akkori világ legvitézesebb és legtanultabb hadseregének, mely különben számra is túlnyomó erővel lépett fel.⁴ A török előtt tehát megnyílt az út hazánk szívébe. Temesvárt csakhamar felégette, s azután pusztítva és sok ezernyi foglyot szedve nyomult előre egész Váradig, maga után romokat és siralmat hagyva. Utja a mi vidékünkön vitt keresztül, s így minden valószínűség szerint itteni elődeink is kivették részöket a nyomorúságból. A

¹ Az egész országból csak két főur fizetett, t. i. Szápolyai és Istvánffy, a 74 vármegyéből (Erdélyt nem is véve) pedig csak 26. (Bárány, Toront. m. hajd. 126.).

² Corp. jur. 1525: 30.

³ Ebben Hédervári Ferencz, Csulai Móré Mihály és Enyingi Török Bálint voltak a fő bűnösök. A két első, ki a vár eleste után megszökött, rokonságban állott határunk földes uraival s ezért az ellenök indított országos per iratai közt ránk vonatkozó, XV. sz.-beli oklevelek is fordulnak elő, melyeket fentebb már felhasználtunk. (A per irományai s az ítélet, Wenzel nagyérdékű fejtegetésével kísérve, az orsz. lt.-ból közölve, Magy. tört. tár. VI.)

⁴ V. ö. Salamon, Magyarország a török hódítás korában, 105.

viharnak egy lökése elég volt már arra nézve, hogy az elkorcsosult és erkölcsiben megromlott ország, mint egy gyöngé alkotmány, összeomoljék. Ez ítélet Mohácsnál következett be, iszonyú erővel, mely egy félvilágot megrendített. Nagy hirtelenséggel összedőlt minden, a mi korhadt alapokon nyugvék, s maga alá temette, a mi egy elbukott nemzet előtt még drága lehetett: hazát, hitet, erényt és életet.
